

תשובה בעניני נשואין לאלמנת מלחמה

בתאי עובדא דאתיא קמן שבקשה האשה מרת... תחי' אלמנת הקדוש הי"ד ... שנפל במלחמת שלום הגליל, והניח אלמנה בהריון ושלשה ילדים בני וילדה אלמנתו אחר פטירתו. הילד נגמל מיניקת אמו שלשה חדשים אחרי לידתו, ומאז נמצא יחד עם אמו וילדיה בקבוץ מסויים כחברים בעלי זכויות מלאות שכל פרנסתם על הקבוץ, בהיותה היא עצמה ילידת המשק—וכמו כן תומך משרד הבטחון של ממשלת ישראל ומכסה כל צרכי הילדים תזונתם וחנכותם וכל מחסורם עליו. כמובן שהתינוק ניוון בדרך כל בני גילו בזמננו, במזון-תינוקות מיוחד ובכל התזונה הטובה האפשרית בימינו—ואין שום בעי' בדבר סכנה ח"ו לתינוק או מחסור כל שהוא, ועל כך אחראים גם הקבוץ וגם משרד הבטחון, מלבד האם עצמה.

הנהגה האלמנה הנ"ל מבקשת להנשא לב"ג, רווק, וגם הוא פנה אלינו בבקשה נמרצת להיתר נשואין וטעמו בפיו שמבקש לקיים מצות פו"ר—והוא ירא שמים, ומתוך דבריו ניכר, שכנים דבריו.

הזוג מבקש להתחתן בתאריך החל כמו עשרים חודש מאז לידת התינוק ועוד שמונה יום—אך מאחר שלא עברו עדיין כ"ד חודש מלידת התינוק, התבקשנו לפסוק אם יש עליה דין מינקת חבירו שחייב להמתין לשאתה עם תום כ"ד חודש, או שאפשר בנסיבות המיוחדות שמנינו לעיל, מבחינת ההלכה—להתיר להם להנשא בתאריך שקבעו.

*

יסוד ההלכה של תקנת חכמים שמינקת לא תנשא, בסוגיית כתובות ס': "ת"ר מינקת שמת בעלה בתוך עשרים וארבעה חודש, הרי זו לא תתארס ולא תינשא עד עשרים וארבע חודש דברי ר' מאיר. ור' יהודה מתיר בשמונה עשר חודש. אמר ר' יונתן בר' יוסף הן הן דברי ב"ש הן הן דברי ב"ה, שב"ש אומרים כ"ד חודש וב"ה אומרים שמונה עשרה חודש וכו', עי"ש כל הסוגיא. דעת עולא שהלכה כר' יהודה ומימרת מר עוקבא—לי התיר רבי חנינא לשאת אחר חמשה עשר חודש. וכנגד זה, עובדא דאריסיה דאביי שסמך על דעת ר' יהודה וב"ה שהלכה כמותן ולא הסכים עמו רבו רב יוסף וא"ל: "רב ושמואל דאמרי תרוויהו: צריכה להמתין עשרים וארבעה חודש חוץ מיום שנולד בו וחוץ מיום שנתארסה בו" וכו', עוד שם: "ת"ר נתנה בנה למינקת או שגמלתו מותרת להנשא מיד. רב פפא ורב הונא בריה

רב יהושע סבור למיעבד כי הא מתניתא, אמרה להו ההיא סבתא בדידי הוה
 עובדא ואסר לי רב נחמן. איני והא רב נחמן שרא להו לבי ריש גלותא, שאני
 ביריש גלותא דלא הדר בהו, עכ"ל. והלכתא: גמלתו אסור.
 והנה בטעם הגזירה: עירוש"י שם ד"ה עד כ"ד חודש: "שמא תתעבר ותצטרך
 לגמול את בנה ובעל זה אינו אביו שיקנה לו ביצים וחלב." ועיין עוד שם פרש"י
 ד"ה דלא הדר בהו: "מינקת שפסקה (שקבלה עליה מיניקה) להניק בניהם, יראה
 לחזור בה לפי שבני אדם מאוימים הם, אבל באינשי אחריני דלמא הדרא בה
 המניקה, וחזור הבן אצל האם ומסתכן." מדברי רש"י עולה ברור: שעיקר הגזירה
 היא סכנת התינוק, ולכן כל שהנסיבות מוכיחות שאין סכנה לתינוק, שיש מי
 שאפשר לסמוך עליו, בלי פקפוק, שיתקן לו מזונותיו הראויים לו בכל מחיר
 שירדש — אין הגזירה קיימת, ומ"ש בגמ': אמר רב נחמן אמר שמואל: הלכת
 כרבי מאיר בגזירותיו וכו' והלכתא: מת — מותר גמלתו — אסור, כמו"כ בארו
 בתוס' שם ד"ה ואמר ר"ג אמר שמואל וזה לשונם: "אין לפרש דגזרינן וכו' וגמלתו
 אטו לא גמלתו דא"כ איך שרא היכי ר"ג לבי ריש גלותא, אלא י"ל וכו' ותנה
 בנה להניק שמא תחזור בה וגמלתו אטו שמא תגמלנו ועדיין הוא צריך לינק" וכו'
 עיי"ש.

הנה בהא עובדא דאתיא קמן לכאורה דומה המקרה לענין דבי ריש גלותא,
 שאינו כסתם מסרתו למינקת, או שיש חשש שהבעל השני שאינו אביו לא ירצה
 "לקנות לו ביצים וחלב", שהרי זה שנה וחצי ויותר שגמלתו, לא לשם נשואין
 ח"ו, וכל צרכיו מכוסים לגמרי הן ע"י המדינה והן ע"י הקבוץ, וכן מובטח להבא,
 ואין כאן אפילו חשש רחוק של סדור לילד נ"י. והשאלה לפנינו: אם שייך לומר
 לגבי ענין זה "לא פלגינן בגזירות חכמים". הלא כבר הוכרעה ע"י האוסרים שם
 להתיר בענין בית ריש גלותא ולכאורה אין שום ריה מיוחד לאסור על האם
 הנשואין הללו — שהיא אינה מינקת, וכבר גמלתו, וצרכיו מצויים לו
 כסדרם כל הזמן, ואחראים על זה הן שלטונות המדינה עפ"י חוק המדינה
 הן מוכירות הקבוץ — ולא יהיו הם פחותים מבי ריש גלותא, דשרי להו רב נחמן.
 וראה בטווש"ע אה"ע סי' י"ג סעיף י"א מ"ש: אפילו בשבעה המינקת או נדרה
 על דעת רבים שלא תחזור בה ואפי' אם נשבעה לאדם גדול כמו אלו שהולכין
 בחצר המלך, ולא אמרינן כיון שאדם גדול הוא תירא המינקת לחזור בה וכו', והוא
 מתשובת הרא"ש סוף כלל י"ח.

לכאורה משמע: דבנשי דבי ריש גלותא דוקא היה מתיר, דהלכה כר"ג, אלא
 דאלו בחצר המלך אינן דומין — כך כתב הב"ח שם, דגם אליבא דהרא"ש הלכה
 כר"ג. אמנם בב"י שם, הביא לשון הרא"ש בארוכה בכלל נ"ד, "דמעשה באשכנז
 באחד מגדולי הארץ, והורה הלכה למעשה: באשה מיניקה ששכרה מיניקה לבנה
 והדירה על דעת רבים שלא תחזור בה, והתירה להנשא בתוך כ"ד חודש, וחלקו
 עליו כל חכמי אשכנז". מדבריו הסיק הב"י: "וכתב דלית הלכתא כרב נחמן דשרא
 לבי ר"ג" וכו' עיי"ש כל לשונו, ומ"ש להלן לברר השיטות בענין זה בכ"ג ובכל
 אדם וכו', ולהלכה פסק בשו"ע שם סעיף י"א: אפילו נתנה לו מינקת או גמלתו

בתוך כ"ד חודש הרי זה לא תנשא אפילו בשבעה וכו' ע"ש. ברמ"א שם: י"א
דאם בשבעה המניקה וכנס לא יוציאוה (הגהות מרדכי דבכתובות) וע"ש בח"מ
וב"ש וט"ז: ע"פ כל הנ"ל לכאורה קשה להתיר לכנוס בלא המתנה מלאה של כ"ד
חודש גם בעובדא דידן, אלא אם נפסוק דדין מדינת ישראל וצה"ל שהוא משרד
הבטחון, כדין ריש גלותא דמפורסם מילתא, ועל זה אפשר לסמוך יותר, מאשר
ענין הקבוץ שידאגו לתינוק למזון הראוי לו ובכגוונא דידן לא גזרו חכמים.

ואמנם יש לדון בנידון דידן, שבזמננו כמעט אין אף אשה המניקה בנה יותר
משנה אחת ורק יחידות סגולה מניקות בניהן עד כ"ד חודש וגם בהתחשב באמצעים
החדשים של מזון חלב לתנוקות (שידוע בשם: מטרגה או: אלידון) שלא היה
בנמצא עד הזמן האחרון ממש, שאין שום סכנה לתינוק שיזון בחלב זה — והכל רק
שאלה כספית לרכוש המזון המיוחד הזה — אם בכגון דא גזרו חכמים.

ואין זה לכאורה דומה, למ"ש מרן הזותם סופר בתשובותיו (סימן ל' וע"ע
בתשובותיו סימנים ל"א—ל"ו ולהלן בתשובה ח"ב קכ"ז ואכמ"ל) להרעיש כנגד
מורה הוראה אחד שגינהו מאד וכתב: "להוציא מלב מחוקי השם, האומרים שבזמן
הזה (זמן החת"ס לפני מאה וחמישים שנה!) רוב בנים אינם יונקים רק איזה
חודשים וגומלים אותם — בטלה לה תקנת חכמים במינקת-חבירו, כדרכו של מורה
רעה אחד הידוע, אראהו: דגם בימי חכמי התלמוד כן ה' דהרי ממ"ש תוס' ורש"י:
שמא תגמלנו קודם זמנו, ומה שמא איכא הרי הוא ודאי קודם זמנו, תוך כ"ד
חודש למר, וי"ח למר, ועוד ממ"ש התוס' יבמות ל"ו, ע"ב: לא תתארס רבותא למ"ד
כ"ד חודש ולא תנשא רבותא למ"ד י"ח חודש והשתא אי ס"ד דפליגי בטבע מה
רבותא, אלא לכו"ע: רוב בנים סגי להו בי"ח חודש ואיכא דבעי כ"ד חודש ור"מ
חייש למעוטא וכו' ורבי יהודה אזל בתר רובא וכו', אע"ג דבעלמא קי"ל כר' יהודה
לגבי ר"מ, מ"מ רב ושמואל סברי תרווייהו (שלהי יומא), דאין הולכים בפקוח נפש
אחר הרוב וכו', ואולי הילד הזה ממיעוטא וכו' ואפי' גמלתו וכו' חיישינן לילד
אחר" וכו', ע"ש, ובייחוד מה שסיכם: "ומ"מ מבואר דתחילת גזירה כך היה שרוב
וכו' ומ"מ חששו בפ"ג למיעוטא א"נ משום ילדים דעלמא וא"כ מאן ספן מאן חשוב
למיעקר תקנתא דרבנן, כתבתי לסכור פי דוברי שקר.

אמנם, עובדא דידן דומה יותר למה שכתב שם, והמשיך מרן החת"ס וזה לשונו:
"ומ"מ בארנו דבתינוק שכבר ינק איזה חודשים, דליכא סכנתא ברוב תינוקות, רק
דחיישינן למיעוטא בפ"ג א"כ היכא דאיכא למיחש לקלקול התינוק שיצא לתרבות
רעה פשיטא דלא ניחא ליה בתקנתא דרבנן וכו' והו סברת מהר"י מינץ ופסקה
הרמ"א, ואע"ג דאפשר שלא נתכוין לכך מ"מ לדינא לקיים דברי הריב"ש ומהר"י
מינץ נ"ל כנ"ל" וכו', ע"ש בכל דברי התשובה שתורף דבריו: בשעת הדחק גדול
וכו'. ובאר דברי הברייתא שם ודברי הרא"ש בצמוקה או גומלתו או פסק חלבה
ונותנת למינקת, נ"ל דלא זו אף זו קתני וכו', על כן ג"ל פשוט דפשוט מאד דא"א
לחז"ל לאסור נשואין משום חששא רחוקה דמיעוט ולדות וכו' וע"כ הקדימה
הברייתא התירא דנותנה בנה למינקת, והכונה למינקת כל הימים, כגון שנשבעה
על דעת רבים, וכיוצא בזה, דאל"ה לא נותנה בנה למינקת שעומדת במקום האם

וכו. מינקת בטוחה שנשבעה או שנתנה ערבון, או כעין ר"ג וכו' וכיון שמהני מינקת, שוב מהני גומלתו, כשהבינה האם שהגיע הזמן לגמול התינוק הזה, ולא תיישגנו שלא הגיע זמנו ועשתה כן למען תנשא ולא שבקא היתרא ועבדה איסורא, שהרי לכשתנשא, תשתדל שישכיר הבעל מינקת דלא הדרא בה ומשו"ה מותר גומלתו" עי"ש בכל דבריו ומה שפסק בעובדא דאתיא קמיה: שאם ישליש הרבני הנ"ל (העומד לשאת האשה הנ"ל) שכבר הניקה עד כ"ד חודש ומחייב עצמו בחיוב גמור להחזיק עכ"פ על התורה כל ימי חייו גם אח"כ יניח לו סך מסויים שעכ"פ יתגדל על ברכי חכמים עד היותו בן י"ג שנים, ויען גם כן כי לא תוכל להניק בנים מחמת סכנת האם והילד (כך היתה העובדא דאתיא לקמיה) שהיא רשאית להנשא לו וכו' עי"ש בכל דבריו.

והנה אע"פ שבהמשך תשובותיו חרד מאד (בתשובות לא, לב, לג, לד) מדברי חז"ל "בשדי יתומים" וכו' כדברי התוס' סוטה כ"ז, ע"א (ואולי מדרש הוא להחליף ש' שמאלית לש' ימנית וצ"ל) ואף שהחמיר בגרושה ומופקרת ועניה ומיד — וחשש מאד למ"ש בפני-החושע בקונטרס אחרון כתובות סי' ק"ו וכו' שאפילו בדיעבד החמיר מאד וקלל וכו' ע"ש בכל דבריו, בשם תשובות חכם צבי שהחמיר ועוד במה שכתב מצד קלי-ההוראה וכו' עד שכמעט בטלה תקנת חכמים וכו' והסכימו לאסור אפילו בדיעבד אחרי שנוסחו וכו' והפתאים עברו ונענשו וכו'. והדבר צריך עיון גדול, שאפילו במקום היתר כתב בחת"ס למנוע ללמוד מזה לענין אחר, שלא יבואו להקל בגזירת חכמים ר"ל, וגם להמתירים שיניחו לו כל צרכיו שימסמס בחלב וביצים הוא רק בדיעבד ולא לכתחילה והרי, בנידון דידן, צריך עיון גדול, בדבר ההיתר המתבקש מאתנו.

והנה: לולא עמדה וצעקה אלמנת הקדוש ה"ד, ומתוך דבריה ניכר שדאגתה שח"ו ישאר היא וארבעת ילדיה ללא אב מחנך ומגדל — לא היינו נזקקים רק לטענת האיש שלא קיים פו"ר. שמי יאמר שדוקא מאשה זו יבנה. — אמנם מרן הזח"ס בתשובה בענין שהזכרנו נראה שצירף גם זה לסעיף להיתר, כן נראה לנו מתוך דברי המבקש: שיש לצרף לענין זה חשש של "אינן אפוטרופוס וכו'" שיש לדעת כמה פוסקים לצרף להיתר בסניף — בדבר שנעשה לצערנו איסור כהיתר וד"ל. אלא שבענין לפנינו, נראה עוד שיש לראות בו שעת הדחק גדול, מצד האשה, וכן שיש לצרף להיתר עוד כמה וכמה סניפים שנפרט להלן, ואלו הם:

(א) שיש להקל בשעת הדחק אחרי שעברו ט"ו חודש כמו שנבאר להלן.
(ב) שיש לראות במשרד הבטחון, שע"פ חוק המדינה אחראי לגמרי לפרנסת התינוק והילדים, שהוא לכאורה עדיף מבי ריש גלותא שבגמ' שחכם היה רק אוטונומי מכה מלכות בבל דעכו"ם, וגברי אלימי, ואילו כאן דין המלכות והצבא הוא, וחוק המדינה שלא עבידי לבטלו זה למעלה משלושים שנה — שזה יסוד קיום המלכות, שהיוצאים לצבא ידעו שיש אחראי לגדול ילדיהם אם חלילה יפלו בשדה הקרב.

(ג) שהקבוצה ולא הבעל הוא אחראי לפרנסת כל חבריו, ולא עבידי דהדרי בהו — והמציאות שבקבוצה היא שהילדים מתגדלים ע"י מטפלת בבית-הילדים,

וע"י אחראים מיוחדים לכך, כידוע, שזו דרכם ואדרבה: ענין גידול הילדים אצלם הוא אחריות הכלל, ולא אחריות הפרט בלבד.

(ד) שכיום המציאו מזון תינוקות מיוחד שלא היה בנמצא לפני חמישים שנה — (הידוע בשמו אלידון, או מטרנה וכדומה) ובודאי לא בזמן החת"ס והפנ"י. וע"פ דברי הרופאים בזמננו אין שום סכנה וחשש לילד בכך, ואדרבה, יש הרבה תינוקות שמצבם משתפר יותר ע"י חלב-מזון תינוקות מיוחד זה. יש רופאים שהביעו לפנינו את הדעה שנשתנו הטבעים ויש סכנה לאשה ביחוד אם לא תגמול ילדה עד ששה-חדשים לכל היותר ותזון אותו באופן מלאכותי. הרי שאין זו אלא שאלה כספית, ושאלה של תשומת לב מיוחדת ומסירות של טפול להכין ולתת בקבוקי מציצה של חומר זה לתינוק. והרי במקרה דגן יש דואגים לכך כנ"ל: משרד הבטחון והקיבוץ, וגם אם יש חשש דבר שבמקרה שלפנינו הוא כבר חשש רחוק, שתהא אימו מקילה עצמה שלא תתמסר לתינוק שלה או חלילה תזניח מצד אימת בעלה ופיוסו, הלא יש רשויות המדינה והצבא הממונות על כך, ביחוד במקרה זה של יתום מלחמה.

(ה) שכבר פסק חלב האם מזמן, והתינוק-הולד בבית התינוקות גם כיום בשעה שבאה השאלה לפנינו מתפרנס ע"י המזון הנ"ל.

ומפני כל הטעמים האלה נכנסנו בעובי הקורה להתיר למבקשת זו ולב"ג המבקש לשאתה אחרי שעברו עליה יותר מח"י חודשים מן הלידה, שכן משמע מהרבה פוסקים שאפשר להקל אחרי ט"ו חודש כמו שנראה כדלהלן:

עיי' מ"ש הפנ"י בקונטרס אחרון הובא בפתחי-תשובה שם ס"ק כ' שאמנם פ"א בא לידו מעשה האשה שכבר התיר לה חכם ליתן בנה למינקת ולא התחילה להניק וע"י הוראה זו נשתדכה לאיש וקבעו זמן הנשואין לאחר ג' חודשים למיתת בעלה וכשהרגישו אח"כ שיש איסור בדבר חזר בו המשודך ולא רצה להמתין כ"כ, וכדי שלא להפריד בין הדבקים, התרתי לו לישא אחר ט"ו חודש. ועכ"ז היה לבי נוקפי עד שהוגד לי שבכיוצא בזה התיר גדול אחד בשעת הדחק לאחר ט"ו חודש, כיון שהולד היה כבר אצל המינקת ופסק חלב האם, וא"כ עיקר איסורא בכהאי גוונא אינו אלא משום קנסא וא"כ סגי בקנסא כי האי לאחר ט"ו חודש — ודוקא דאיכא טעמים אחרים להתיר, יש לצרף סברא זו עכ"ו ע"ש. ועיי' בתשוב' חמדת שלמה סימן ז' מזה.

וראה עוד באוצה"פ מש"כ בשם כמה מן האחרונים להתמיר אפי' בשעת הדחק וכן דעת שו"ת הרא"ם מרגליות וגם בחסד לאברהם מהדו"ת סי' ט' דעל הפנ"י בעצמו בלי צדדים אחרים אין לסמוך דאתחזיק איסורא, וכן החמיר באמרי-אש ח"ב סי' י' ובמאמר מרדכי סי' ע"ח שכתב שלא יתיר עד שיהיה עמו א' המפורסם לגדול, וכן עוד פוסקים שהובאו שם באוצה"פ ס"ק ע"ז, ובאלף המגן החמיר אפילו בכ"א חודש וכן פסק בעל שואל ומשיב ח"א סי' פ"ב, ועוד שחששו שמא תתבטל תקנת חז"ל, והרבה מגדולי הדורות החמירו בזה מאד.

אמנם בשד"ח מערכת אישות סי' ג' אות כה הביא בשם רח"פ רפפורט בס' מים חיים סי' י"ז שצרף לסניף לסמוך על הפנ"י להקל אחרי ט"ו חודש, וכ"כ בתפארת

צבי סי' י' ובס' יהושע פסקים וכתבים אות פ"ד דלאחר י"ח חודש יש צד גדול להתיר בשעת דחק גדול אם יתחייב הנושא בשבועה עד"ר לכלכל את היונק כל כ"ד חודש, וכן צרף להתיר אחרי ט"ו חודש בחמדת שלמה סי' ז' ובמראה יחוקאל סי' פ"א ובתוספות רא"ם סימנים י"ג, י"ז ובחשק שלמה ח"ג, סי' ח' ט' ובישועות מלכו סי' י"ד ובשו"ת מהר"ש ענגיל סי' כ' וקב"ב ובח"ג סי' ס"ו ובאוריין תליתאי סי' ט' — וראה ביחוד מ"ש בס' אגודת-אוזב-מדברי סי' ב' ובס' ז' דדוקא היכא שגמלתהו או נתנתו למינקת יש לצרף להקל לאחר ט"ו חודש אם יש טעמים להיתר, וכן הביא דעת פני יצחק סי' ה' ובפתחי שערים סי' י' ובמאורות נתן סי' מ"ב, וראה ביחוד מ"ש"כ בתשובות מהרש"ם ח"א סי' צ"ט וח"ג סי' קט"ו התירו לאחר י"ח חודש שכבר יצא הולד מכלל סכנה כרוב הילדים והרופאים אמרו לאם שסכנה לה להניק וכו', ובס' תורת חסד (להגרש"ז מלובלין) סי' ד' שכתב להתיר לאחר ט"ו חודש למינקת שלא התחילה להניק וכו' ובס' שם-אריה סי' מ"א כ' דאפילו התחילה להניק יש לסמוך על הפנ"י להתיר אחרי ט"ו חודש עם עוד סניפים ומביא בשם חמיו ר' אריה הומינד ממינסק להתיר אחרי ט"ו חודש באומרת איני נוזנית ואיני עושה דדמיה לגרושה, ובשאלת דוד כ' דבכל גמלתו ע"ס צו הרופאים יש להתיר אחרי ט"ו חודש, דכיון דבגמלתו החשש הוא שלא יבוא להקל בילד אחר לא גזרו אלא תוך י"ח חודש שקרוב לבוא לידי סכנה משא"כ לאחר י"ח חודש, כמו כן מותרת אחרי ט"ו חודש כרשב"ג שאין חלבה נעכר עד ג"ח עי"ש עוד באוצה"פ מ"ש"כ בשם גדולי הדורות האחרונים שנחלקו בדבר ומ"ש בשם הגאון החשוב הר"ר יוסף חיים פולק — דאחרי שכבר נגמל הבן ופסק חלבה יש להתיר, כמו בלא התחילה להניק. גם צרף העובדא שיש בנידון דידין לתינוק ירושה גדולה ולא יצטרך לקחת מהנושאה מאומה, בודאי שיניחה למסמסו ולכן יש להתיר בשעת הדחק וכו' עי"ש.

העולה מדברינו, שבצרוף כל הטעמים הללו: שפרנסת התינוק מוטלת על משרד הבטחון של ממשלת ישראל ועל הקיבוץ דלא הדרי בהו כמו בהא דבי ר"ג — וגם: עברו למעלה מי"ח חודש, והוא מקום חשש להפריד בין הדבקים, וגם: גמלתו ופסק חלבה — אחרי העיון הגדול — אנו מתירים למבקשת להנשא עם ב"ג אחרי שיבטיח לפנינו בשבועה ע"ד רבים, שגם מצדו יהא אחראי למוזנות התינוק בכל צרכיו עד אחרי כ"ד חודש, וגם יתחייב לגדלו יחד עם כל ילדי האלמנה לתורה ולמצוות ולמעשים טובים — וד' יצילנו ממכשול, וירפא שבורי לב ישראל ולב אלמנה ירנין, ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב — אכי"ר.